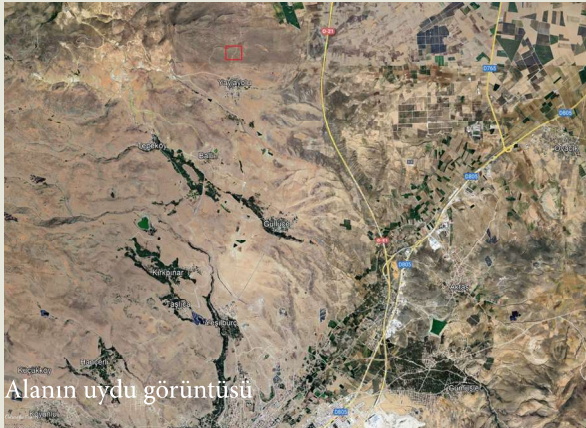

YAYLAYOLU (VALİSA/VELİSA) YER ALTI KAYA OYMA YERLEŞİMİ TEMİZLİK KAZISI ÇALIŞMASI

Murat TEKTAŞ
Arkeolog, Niğde Müzesi

Kayseri Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulunun 29.01.2021 tarih ve 5011 sayılı kararı gereğince; Niğde ili, Merkez ilçesi, Yaylayolu köyünde, kadastro harici alanda bulunan ve girişleri kapalı olan, yer altı kaya oyma yerleşimi olduğu değerlendirilen bir alanda çalışma yapılmıştır. Bu kapsamda, söz konusu alandaki kaya oyma mekânların birbirleriyle bağlantısını, sınırlarını ve mahiyetini belirlemek amacıyla Niğde Müzesi Müdürlüğü tarafından, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izniyle temizlik kazısı gerçekleştirilmiştir.

Volkanik Kapadokya Bölgesi içerisinde Melendiz Dağı'nın doğu yamaçlarında deniz seviyesinden ortalama 1700 m yüksekte bulunan, kayalık döneminde teraslanmış yamaçta yer alan yer altı kaya oyma yerleşimi, Kapadokya Bölgesi'nde ovalık alanlarda yaygın olan yer altı kaya oyma mimarisi örneklerinden olup rakım olarak diğerlerine oranla oldukça yüksek konumda bulunmaktadır. Negatif mimari olarak adlandırılan (1), yer yüzünden dikey olarak gökyüzüne doğru değil yerin altına doğru inşa edilen, yerleşimcilerin ihtiyacına göre katmanlaştırılan ve genişletilebilen kaya oyma yerleşim şekli, dönem insanların korunma öncelikli barınma ihtiyaçlarından doğmuştur.

Kısıtlı imkânlar ve mevsimsel koşullar sebebiyle kısa süreli olarak yapılan temizlik çalışmalarında 3 katmanlı teras üzerine kurulduğu anlaşılan yer altı kaya oyma yerleşiminin girişleri açılmış ve ileride yapılacak kazı ve araştırmalar için mekanlar ulaşılabilir hale getirilmiştir.

Niğde ili Merkez ilçesi Yaylayolu köyünde bulunan kazı alanı, il merkezinin kuzeyinde, kuş uçuşu 15 km uzaklıktadır. Melendiz Dağı'nın doğu teraslarında bulunan, 1700 rakımlı bazalt bileşimli andezit türü kayalık formasyonda yer alan yer altı kaya oyma yerleşimi, Misli Ovası'na bakan doğu-batı ve güney yöndeki geniş bir alana hakim konumda kurulmuştur. Kapadokya Bölgesi, büyük ölçüde volkanik kayalardan oluşan yüzey şekillerine sahiptir. Bu jeolojik yapı, bölge çevresindeki Erciyes Dağı, Hasan Dağı gibi 19 büyük volkanik yapı ve yüzlerce küçük monojenik volkanik merkez tarafından oluşturulmuştur. Bu volkanik faaliyetler sonucunda, bazı yerlerde birkaç yüz metre derinlikte tüf tabakaları meydana gelmiştir (2). Aksaray-Niğde arası Miyosen-Kuvaterner'de önemli volkanizma etkinliklerine tanıklık eder. Bu dönemde başta Hasan Dağı, Keçiboyduran ve Melendiz ana volkan konileri olmak üzere bunların çevresinde onlarca kubbemsi küçük parazit koniler oluşmuştur. Bu volkanizma sonucu yüzeye çıkan ilk piroklastikler, aşınmış miyosen topografyası üzerinde yükselmeye başlar. Aksaray Niğde arasındaki volkanik bölgede yüzeye ilk çıkan volkanoklastikler bu şekilde olmuştur. Bunlar Hasandağı bazaltik volkanizmasından önce meydana gelen ignimbritik bir volkanizma ürünüdür. Bundan sonra Riyodasitik lavların çıkmasıyla ignimbrit volkanizması devrini tamamlamış ve sonrasında andezit-bazalt volkanizması başlamıştır. Bazalt volkanizmasının başlaması Pleistosenin başlamasına karşılık gelir (3).

BÖLGENİN TARİHÇESİ:

Bölgenin tarihine ışık tutabilecek unsurlardan birisi, tambuluntu yeri bilinmemekle birlikte, Yaylayolu köyü (Balbissa /Balisa /Valisa /Veliisa) (4) yakınlarından getirildiği söylenen bazalt stel parçasıdır. Bir stelin alt parçası olan ve üzerindeki tek satırlık Luvice yazıttan yola çıkılarak MÖ 8. yy. sonlarına tarihlenen “Veliisa Kitabesi” Niğde Müzesi’nde sergilenmektedir (5). Köyün yakın çevresinde bulunan taşınmaz kültür varlığı olarak tescilli olan alanlardan, Çakıl Tepe Höyüğü’nde, İlk Tunç Çağı ve Demir Çağı özellikleri gösteren seramik parçaları tespit edilmiştir. Kaletepiyi (6) ise seramik malzeme yoğunluğuna göre Bizans Dönemi’ne tarihlenmek mümkündür. Dönemi bilinmemekle birlikte köyün yakın çevresinde üç adet tümülüs bulunmaktadır. Ayrıca yine Bizans Dönemi’ne tarihlenen “Yaylayolu Arapkaya Kaya Oyma Yerleşimi” ve “Yaylayolu Köyü Üstü Kaya Oyma Nekropol Alanı” yakın çevredeki tescilli kültür varlıklarıdır. Tüm bu taşınmaz kültür varlıkları, köy merkezinin çevresindeki 4 km²’lik bir alan içerisinde yer almaktadır. Paleolitik Çağ’ın başlarından itibaren doğaya karşı savunmasız olan ve avcılık ile toplayıcılık yaparak yaşamını idame ettiren insanoğlu, bu ekolojik düzende kendisini dış tehditlere karşı korumak ve barınmak için kaya kovuklarını ve büyük mağaraları kullanmıştır. İnsanların yerleşmek için kullandıkları bu doğal barınakların uzun süre kullanıldığı, yapılan arkeolojik çalışmalardan bilinmektedir (7). Karain Mağarası, Yarımurgaz Mağarası ve Üçağızlı Mağarası bunlara örnek olarak verilebilir.

Türkiye Akdeniz havzasındaki, geniş yüzölçümünün de etkisiyle en fazla ve çeşitli yer altı kaya yapısına sahip ülkedir. Bunun yanında, coğrafi konumu sayesinde antik dönemlerden bu yana Doğu ile Batı arasında bir köprü görevi görmüş; halkların, kültürlerin ve dinlerin buluşma ve etkileşim noktası olmuş ve bu durum, dünyanın en değerli arkeolojik,

sanatsal ve tarihî mimari miras örneklerini geride bırakmıştır. Bu zengin mirasın öğelerinden biri de kaya oyma yerleşimlerdir. Tüf gibi kolay oyulabilen kayalardan oluşan bu yerleşimler, Hititler’den başlayarak Urartu, Frig, Likya, Roma, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı’ya kadar pek çok halkın yaşam stratejileri ve izlerine tanıklık etmiştir (8). Kapadokya Bölgesi de volkanik tüflü yüzey yapısından kaynaklı kaya oyma mimarisinin görüldüğü bölgelerden biridir.

Antik Kapadokya Bölgesi’ndeki yer altı kentlerinin kimler tarafından inşa edildiği henüz tam olarak saptanamamıştır. Xenepo’nun “Anabasis” adlı kitabında Anadolu’da ve Kafkaslar’da yaşayan insanların evlerini yerin altına oydukları ve evlerin birbirine dehlizlerle bağlı olduğundan bahsetmesi, yer altı yerleşimlerini tarihleme konusunda önemli bir referans kaynağıdır. Bölgede araştırma yapan Martin Urban ise yer altı yerleşimlerini MÖ 7-8. yüzyıla tarihlemektedir (9). Bunun dışında bölgede yaygın olarak görülen ignimbirit türü masif kaya kütleleri içine kazılarak yapılmış kaya mezarları ise MS 2-4. yüzyıllar arasına tarihlendirilmektedir (10).

Kapadokya Bölgesi, önceleri Bizans-Pers ve Bizans Sasani mücadelesi sırasında ve ardından Halife Ömer (634-644) Dönemi’nde başlayan ve 8-10. yüzyıllar arasında devam eden Arap akınlarına maruz kalmıştır. Türklerin Anadolu’ya hakim olmasına kadar geçen zaman zarfında yoğun mücadelelere sahne olan bölge insanları, iklim koşulları ve tarihsel olayların etkisiyle, çevrenin litolojik ve morfolojik özelliklerinden yararlanarak yüzyıllar boyunca bu kayaların içlerine farklı tiplerde odalar oyarak bir “negatif mimari” (yer altı konutları, çalışma alanları, kiliseler, mezarlar, sığınaklar, hidrolik tüneller) geliştirmişlerdir (11).

Son iki yüz yıl içerisinde bölgeyi birçok seyyah ve araştırmacı ziyaret etmiştir. Avram Galanti “Niğde ve Bor Tarihi” isimli kitabında A. H. Sayce’den alıntı yaparak Sir Charles Wilson’un “Hitit tipi, Kappadokya’nın bazı yerlerinde ve bilhassa Niğde’nin batı kuzeyindeki büyük ovanın kuzey taraflarında rast geldiğim fevkalade bodrumlu şehirlerde yaşayan ahalide bulunur” gözlemine yer vermiştir (12). C. Texier; “Halys (Kızılırmak) kıyılarında, gerçek köyler oluşturan mağaralar gördük; sarnıçları, bacaları vardı bu köylerin.

Kayseri'nin, Nazianze'nin (Bekarlar), Soandus'un (Soğanlı), Nyssa'nın (Nevşehir), çevrelerinde binlerce mezar, ev hatta şapel var; çünkü Hıristiyan Kapadokya, kayaları kazıma alışkanlığını elden bırakmamış." şeklinde bölgedeki kaya oyma geleneğine dikkat çekmiştir. Ramsay ise, "Sasima'dan (Hasaköy) Soandos'a (Soğanlı) uzanan büyük ova, çok vasi oldukları söylenen bir takım yer altı evleri ve kiliseleriyle doludur." bilgisini Bizanslı tarihçi Leo Diconus'dan aktarmış, "Hasaköy'de de her evin kayalar içine oyulmuş bir yer altı katı vardır; ince uzun dehlizler evin yer altı odalarını birbirine raptettikten başka evden eve geçer. Her yer altı evinin kapısında bir hücre içinde tehlike zamanları kapıyı hemen örtmek için büyük yuvarlak bir taş bulunur (14)." şeklinde bölgede gördüğü yer altı kaya oyma yerleşimlerini tarif etmiştir.

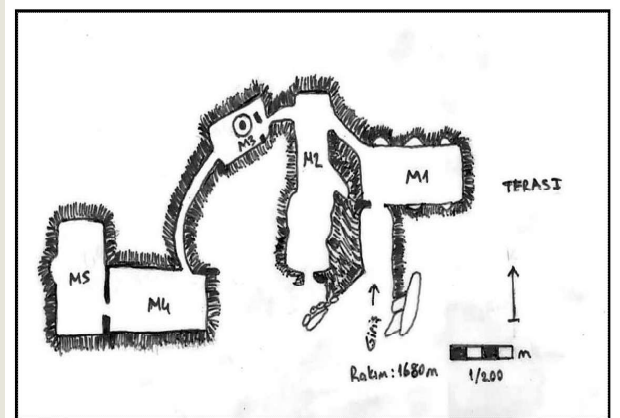
Bizans Dönemi'nde Pers ve Arapların bölgeye akınlar düzenlemeye başlaması bölgede savunma amaçlı kalelerin sayısının artmasına, garnizonların ve sivil yerleşmelerin yer altına ve dağlık kesimlere çekilmesine neden olmuştur. Bu askerî önlemlerle ilgili olarak Arap coğrafyacı İbn Hurdazbih, yer altı mağaralarının bulunduğu civar olarak tarif ettiği bölgede Balisa (Yaylayolu/Kaletepe) Kalesi'nin inşa edilmiş olduğunu aktarmıştır. Başka bir Arap coğrafyacı olan İbn Hurdadbeh' de yer altı yerleşmelerinin Magida (Niğde), Balansa (Yaylayolu), Malandasa (Melendiz), Kournia, Malakouba (Derinkuyu), Badala, Barnawa ve Salamoun'da (Ihlara Vadisi-Selime) yer aldığını, buraların savaş durumlarında yerli halk ve askerler tarafından garnizon olarak kullanılan bir kale gibi olduğunu ileri sürmüştür (15).

Kapadokya Bölgesi'nin kadim şehirlerinden olan Niğde ili sınırları içerisinde varlığı bilinen taşınmaz kültür varlığı olarak tescil edilmiş 45 adet kaya oyma yerleşimi bulunmaktadır. Yaylayolu Yer Altı Kaya Oyma Yerleşimi, Kapadokya Bölgesi'nde ve Niğde'de karakteristik olan yer altı kaya oyma yerleşmesi geleneğinin örneklerindedir. Yerleşim doğu-batı ekseninde alçaktan yükseğe doğru yükselmekte, mekanlar ise kuzey-güney yönde uzanmaktadır. Ortalama 1690 m rakımda bulunan yer altı kaya oyma mekanları üç kat oluşturacak şekilde eğimli bir araziye inşa edilmiştir. Girişler genellikle güneye bakmaktadır, girişlerinin bulunduğu ön kısımları zaman içerisinde muhtemelen kayalık yamaçtan yuvarlanan iri taş bloklarla ve toprak

erozyonu ile kapanmış durumdaydı. Sadece iki girişte sürünerek girmeye olanak veren açıklıklar bulunmaktaydı. Kaya oyma yerleşimi eğimli arazide alt kottan üst kota yükselerek inşa edilmiş olup alt kotta yer alan teras I girişi ile en üst kotta yer alan gizli kaya altı girişi/çıkışı arasında yaklaşık 20 m yükseklik farkı tespit edilmiştir. Çalışmalara en alt kotta bulunan teras I'den başlanılmıştır. Temizlik çalışmasında öncelikli olarak kapalı olan mekan girişlerinin temizlenmesiyle başlanılmıştır. Tek bir girişi olmayan, üç terastan oluşan yer altı kaya oyma yerleşmesinin, II ve III. teraslarında bulunan mekanlar arasında koridor bağlantıları tespit edilmiş ancak I. terastaki mekanların kendi içerisinde bağlantısı olmakta birlikte bu bölümün II. terasla dolayısıyla III. terasla da bağlantısı tespit edilememiştir.

TERAS I :

Teras I, giriş ile birlikte 5 ayrı mekândan oluşmaktadır. Giriş mekânı kayalık yamaçın doğu kenarında, Yaylayolu köyünden bölgedeki su pınarlarına ulaşımı sağlayan toprak yolun kenarında 1680 m rakımda bulunmaktadır. Çalışmanın başlangıcında güneye bakan girişinin ön kısmı büyüklü küçüklü taş blokları ile kapalı durumdaydı, giriş kısmındaki taşların temizlenmesi sonrasında ön kısım açığa çıkarılmıştır. Mevcut durumda girişin ön kısmının büyük oranda yıkılarak yok olduğu ve günümüze ulaşmadığı anlaşılmaktadır. Giriş açıklığı 1.80 m ölçüsündedir. Girişin devamında 3.30 m uzunluğunda, 2 m genişliğinde bir açıklık bulunmaktadır; buradan 1.30 m genişliğindeki bir açıklıktan mekân 1'e geçilmektedir (Plan I).

Plan I. Teras I planı

Kazı Öncesi ve Sonrası Girişler

Mekân I:

Burası, 6.50 m uzunluğunda, 3.10 m genişliğinde ve yaklaşık 1.40m yüksekliğindedir. Mekân I'in içerisinde duvarlara açılmış 5 kaya oyma yalak, hayvan bağlama delikleri ile havalandırma bacası bulunmaktadır. Mekân I'in dışarıyla yakın bağlantısı nedeniyle ve içerideki yalak ve hayvan bağlama deliklerinden dolayı burasının ahır olarak kullanıldığı düşünülmektedir. Mekân I'den 2 m derinliğe sahip 0.80 m genişliğinde ve 1.20 m yüksekliğindeki bir koridor vasıtasıyla Mekân II'ye geçilmektedir.

Mekân II:

Bu mekan 9 m uzunluğunda, 2.60 m genişliğinde ve yaklaşık 2 m yüksekliğindedir. Mekân II 0.60 m genişliğinde dışarı ile bağlantısı olan bir açıklığa sahiptir. Mekân içerisinde 5 niş bulunmakta olup mekanın dışarı ile bağlantısını sağlayan bölümde yoğun toprak ve moloz taş dolgu görülmektedir. Mekân II'den 2.20 m uzunluğunda 0.50 m genişliğinde ve 1 m yüksekliğindeki bir koridor ile Mekân III'e geçilmektedir.

Mekân III:

Burası 3.10 m uzunluğunda, 2.10 m genişliğinde ve yaklaşık 1.70 m yüksekliğe sahiptir. Mekân içerisinde yatık durumda bir kapı sürgü taşı bulunmaktadır. Kapı sürgü taşının sürgü yuvasını oluşturan kaya

oyma sütun kırıktır, sürgü taşı bu nedenle devrilmiş olmalıdır. Söz konusu mekan içerisinde 1 adet niş bulunmaktadır. Mekân III'den 6.50 m uzunluğunda 0.40 m genişliğinde ve 1.10 m yüksekliğindeki uzun bir koridor ile Mekân IV'e geçilmektedir.

Mekân IV:

Mekân 6.30 m uzunluğunda, 3.20 m genişliğinde ve yaklaşık 1.80 m yüksekliğindedir ve bu bölümün jeolojik yapısına bakıldığında üst üste binen farklı volkanik aktiviteleri gösteren malzemeler gözlemlenebilmektedir. Mekândan 0.40 m

Mekan İçi Jeolojik Yapı

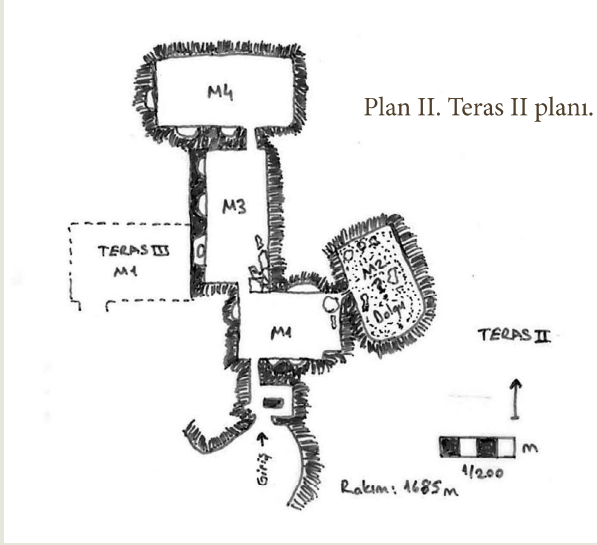
genişliğinde, 1.10 m yüksekliğindeki kapıdan Mekân V'e geçilmektedir.

Mekân V:

Bu kısım 5.75 m uzunluğunda, 3.20 m genişliğinde ve yaklaşık 1.30 m yüksekliğindedir. Mekânın dışarıyla ve diğer mekânlarla bağlantısı olmayıp bölümün son mekanıdır.

TERAS II :

Teras II, yamacın doğu-batı yönlü yoğun kayalık olan kısmının altında bulunmaktadır. Burası birbiriyle bağlantılı 4 mekandan oluşmaktadır. Çalışma sırasında güneşe bakan girişinin ön kısmı büyüklü küçüklü taş blokları ile kapalı durumdaydı, giriş kısmındaki taşlar temizlenerek giriş kapısı açığa çıkarılmış, geçişleri kapatan taşlar temizlenmiştir. Giriş açıklığı 0.80 m genişliğinde 1.15 m yüksekliğindedir. Açıklık 2.25x1.60 m ölçülerindeki sürgü taşı mekanına sahip olmakla beraber içerisinde kapı sürgü taşı bulunmamaktadır. Bu mekândan 0.35 m genişliğinde 1.05 m yüksekliğinde ve 1.50 m uzunluğundaki kısa bir koridorla Mekân I'e geçilmektedir (Plan II).

Mekân I:

Mekân 5.40 m uzunluğunda, 3.60 m genişliğinde ve yaklaşık 1.60 m yüksekliğindedir. Mekân I, 6 adet nişe sahiptir ve mekânın içerisindeki dağınık taşlar bir kenara toplanarak geçişler kolaylaştırılmıştır. Mekân I'den 0.35 m genişliğindeki açıklıktan Mekân II'ye, Mekân I ile iç içe olan geniş bir açıklık ile de Mekân III'e geçilmektedir.

Mekân II:

Mekânın girişinin önü iri taşlarla kısmen kapalıdır, içi ise yarıya yakın toprak ile doludur. Zaman ve işçinin az olması sebebiyle bu mekana bir müdahalede bulunulmamıştır.

Mekân III:

Burası 7.30 m uzunluğunda, 3.30 m genişliğinde ve yaklaşık 1.60 m yüksekliğindedir. Mekân içerisinde 3 adet büyük, 1 adet küçük niş ve hayvan bağlama delikleri bulunmaktadır. Bu mekân da dışarıya yakın olması sebebiyle hayvan ağılı olarak kullanılmış olmalıdır. Mekân III'den 0.60 m genişliğinde, 1.05 m yüksekliğinde ve 1 m uzunluğundaki bir geçişten Mekân IV'e geçilmektedir. Mekânın girişinin solunda yer alan bir nişin üst kısmına açılmış olan 0.45 m ölçüsündeki delikten Teras III Mekân I'e geçilmektedir.

Mekân IV:

Mekân 7.70 m uzunluğunda, 3.70 m genişliğinde ve yaklaşık 1.70 m yüksekliğindedir. Üst kısmı tonozlu olan mekân içerisinde 3 adet niş bulunmaktadır. Üst örtünün tonozlu olmasıyla diğer mekanlardan ayrılmaktadır. Bu kısmın dışarıyla ve diğer bölümlerle bağlantısı bulunmamakta olup bölümün son mekânıdır.

TERAS III :

Teras III'ün girişi, Teras II girişinin hemen üzerinde aynı kayalık yamacın altında bulunmaktadır. Bu bölüm 7 mekân ve Kamusal Alan olarak adlandırılan mekândan oluşmaktadır. Bu bölümde bulunan Mekân 4'den, Mekân 6'ya yaklaşık 25 m uzunluğundaki kıvrımlı uzun bir koridorla geçilmektedir. Mekân 6'dan ise en üst kotta yer alan mekânlara ve Kamusal Alana ulaşılmaktadır. Güneye bakan teras girişinin ön kısmını kapatan büyüklü küçüklü taş bloklar temizlenerek giriş kapısı açığa çıkarılmıştır. Giriş kısmında insitu durumda kapalı olarak tespit edilen kapı sürgü taşı açılarak arka kısmında bulunan giriş koridorlarındaki toprak dolgu temizlenmiştir. Giriş açıklığı 0.60 m genişliğinde 1.50 m yüksekliğinde ve 2.00 m derinliğindedir. Kapı sürgü taşının bulunduğu mekan 2.70 m uzunluğunda, 1.60 m genişliğinde ve yaklaşık 1.30 m yüksekliğindedir. Bu mekândan 0.80 m genişliğinde 1.05 m yüksekliğindeki bir geçiş ile Mekân 1'e geçilmektedir. Sürgü taşına göre solda bulunan 0.80 m genişliğinde, yaklaşık 1.50 m yüksekliğinde ve 2.75 m uzunluğundaki bir koridorla da Mekân II'ye geçilmektedir (Plan III).

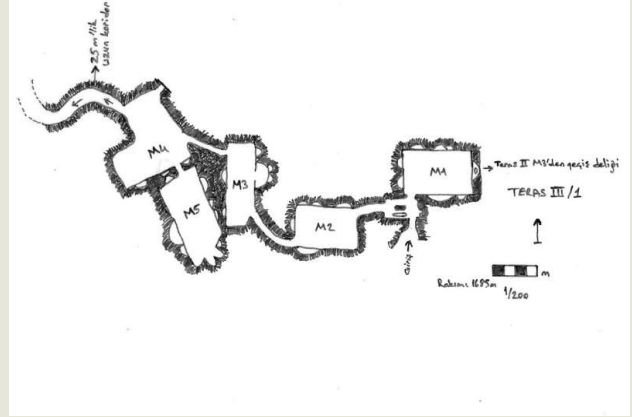
Mekân I:

Bu mekân 6.40 m uzunluğunda, 3.90 m genişliğinde ve yaklaşık 1.80 m yüksekliğindedir. Mekân I içerisinde 8 adet niş ve hayvan bağlama delikleri bulunmakta olup bu mekanın da ağıl olarak kullanılmış olduğu değerlendirilmektedir. Mekân girişine göre sağda doğu yöndeki dar duvar üzerinde bulunan niş içerisinde, Teras II Mekân III anlatılırken bahsedilen 0.45 m genişliğindeki bağlantı deliği bulunmaktadır.

Mekân II:

Burası 5.30 m uzunluğunda, 3.50 m genişliğinde ve yaklaşık 1.80 m yüksekliğindedir. Mekân içerisinde 5 adet niş bulunmaktadır. Mekânın toprak dolgu

Plan III. Teras III/1 planı

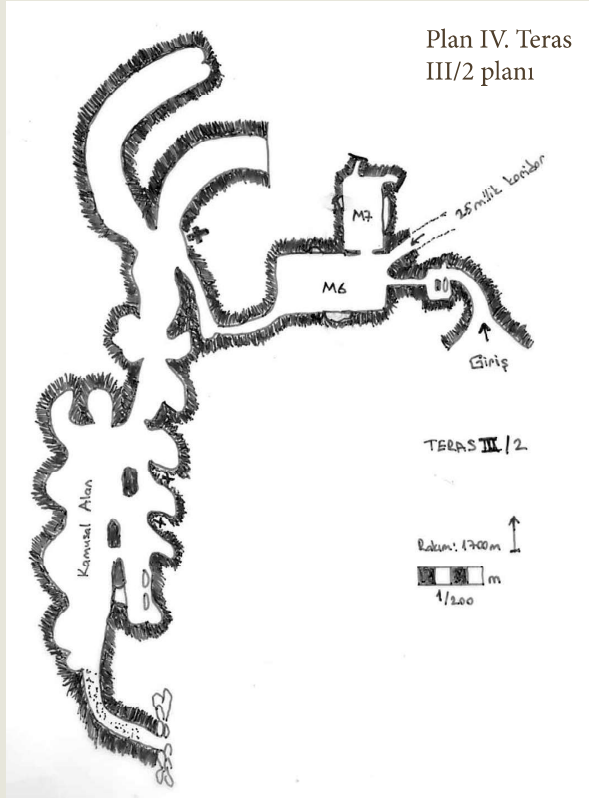
nedeniyle dışarıyla bağlantısı kapalıdır. Bu mekânın içerisi ve dış bağlantısı zaman ve işçi azlığı nedeniyle temizlenememiştir. Mekân içerisinde bulunan dağınık taşlar bir kenara toplanarak geçişler kolaylaştırılmıştır. Mekân II'den 0.60 m genişliğinde, 1.35 m yüksekliğinde ve 4.20 m uzunluğundaki bir koridorla Mekân III'e geçilmektedir.

Mekân III:

Mekân 7.60 m uzunluğunda, 2.20 m genişliğinde ve yaklaşık 1.60 m yüksekliğindedir ve içerisinde 3 adet niş bulunmaktadır. Mekân içerisindeki 0.60 m genişliğindeki bir açıklıktan 2 m x 1.20 m boyutunda 1.40 m yüksekliğindeki bir hücreye geçilmektedir. Hücre içerisinde bir niş bulunmaktadır. Mekân III'den 0.60 m genişliğinde, 1.10 m yüksekliğinde ve 4.20 m uzunluğundaki koridorla Mekân IV'e, geçilmektedir.

Mekân IV:

Bu kısmın planı diğer mekanlardan farklı olarak L şeklindedir. Uzun kenarları 7 m ve 6 m uzunluğunda ve kısa kenarları ise 3.50 m ve 2.60 m ölçülerindedir. Mekân içerisinde 3 adet niş ile 6 m'lik duvarın köşesinde 0.60x0.60 m boyutunda 1.40 m yüksekliğinde bir hücre bulunmaktadır. Mekânın en uzun duvarından 0.80 m genişliğinde, yaklaşık 1.20 m yüksekliğinde ve 2 m uzunluğundaki geçişten Mekân V'e geçilmektedir. L şeklindeki mekanın uç kısmından 0.85 m genişliğe, yaklaşık 1 m yüksekliğe ve yaklaşık 25 m uzunluğa sahip kıvrımlı bir koridorla daha üst kotta bulunan Mekân VI'ya, bu mekândan da Kamusal Alan'a geçilmektedir.

Mekân V:

Mekân 8 m uzunluğunda, 3.40 m genişliğinde ve yaklaşık 1.60 m yüksekliğindedir. İçerisinde 9 adet niş bulunan mekânın dışarı ile bağlantısı bulunmakta olup toprak ve taş moloz dolgu ile kapalıdır. Dışarıdan girişin yeri tespit edilememiştir (Figür 31).

Kayalık yamacın en üst kotunun (1700 m) altında Teras III'ün ikinci bir girişi bulunmaktadır. Güneye bakan girişinin ön kısmı büyüklü küçüklü taş blokları ile kapalı durumdayken, giriş kısmındaki moloz taşlar temizlenerek giriş kapısı açığa çıkarılmıştır. Giriş kısmında insitu durumda kapalı olarak tespit edilen kapı sürgü taşı açılarak arka kısmında bulunan geçiş koridorundaki toprak dolgu temizlenmiştir. Giriş açıklığı 0.60 m genişliğinde olup sürgü taşı mekânı 1.20 m x 2.00 m ölçülerindedir. Kapı sürgü taşının bulunduğu mekândan 0.70 m genişliğinde, 3.40 m uzunluğundaki bir geçiş ile Mekân VI'ya geçilmektedir (Plan IV).

Mekân VI:

Mekân 6.70 m uzunluğunda, 3.20 m genişliğinde ve yaklaşık 1.50 m yüksekliğindedir. Mekan içerisinde 2 adet niş bulunmaktadır. Mekân IV'de bahsedilen 25 m'lik uzun koridor bu mekana açılmaktadır. Mekân VI'dan 0.90 m genişliğinde, 1.20 m yüksekliğindeki bir kapıdan Mekân VII'ye geçilmektedir ve bu kısmın diğer köşesinde bulunan 0.60 m genişliğinde, 1.25 m yüksekliğindeki 4.00 m yatay, 3.80 m dikey uzanan toplam 7.80 m uzunluğundaki geçiş koridoru ile Kamusal Alan'a geçilmektedir.

Mekan VI

Mekân VII:

Mekân 4.20 m uzunluğunda, 2.40 m genişliğinde ve yaklaşık 1.50 m yüksekliğindedir. İçerisinde 2 adet niş bulunan mekânın kuzey yöndeki iki köşesinde 0.60 m genişliğinde girişleri olan biri 3.40 m uzunluğunda diğeri ise 2.10 m uzunluğunda iki koridor bulunmakta olup bunlar ya tamamlanmamış ya da toprak dolgu ile kapalıdır.

KAMUSAL ALAN:

Bu alan diğer bölümlerden farklı bir yapıya sahiptir. İç hacmin geniş olması, ortak alana bakan hücre niteliğinde birçok küçük boyutlu mekânın bulunması ve Mekân VI'dan buraya çıkışı sağlayan tünelin

çıkışındaki duvarda bulan yüksek kabartma haç ve mekân içerisinde bulunan kaya yüzeylerine kazınmış haçlar dolayısıyla bu bölümün dinî işleve sahip kamusal bir alan olduğu değerlendirilmektedir.

Mekân VI'dan 7.80 m uzunluğundaki geçitle ulaşılan ilk hacim 8.10 m uzunluğunda, 1.90 m genişliğinde ve yaklaşık 1.20 m yüksekliğindedir. Bu alanın uç kısmında kuzey yönde yer alan birisi 12.00 m diğeri 8.00 m uzunluğa sahip olan ve ilerledikçe genişleyen hacimli iki ayrı koridorun son bölümleri toprak dolgu ile kapalı ya da tamamlanmamıştır.

Bu alanın diğer ucuyrsa 8.00 m uzunluğunda, 5.60 m genişliğinde ve yaklaşık 2.00 m yüksekliğe sahip olup

güneyyönde uzanmaktadır. Bu geniş alanın çevresinde değişik boyutlarda 10 adet hücre bulunmaktadır. Bu alan içerisinde iki adet dikdörtgen kesitli kaya oyma sütun vardır ve sütunların birinin üzerinde kazıma yöntemiyle yapılmış iki haç yer almaktadır. Bu alandan güneydoğu-kuzeybatı doğrultusunda 1.20 m genişliğinde ve ilerledikçe daralan yaklaşık 12 m uzunluğundaki bir tünel ile kaya oyma yerleşimin en üst kotunda bulunan masif kaya kütlelerinin altındaki gizli giriş/çıkışa ulaşılmaktadır.

İşlik(Şirahane):

Yer altı kaya oyma yerleşimin kurulduğu kayalık yamacın yaklaşık orta kısmına denk gelen ayrı bir noktada bulunan, diğer mekânlarla bağlantısı olmayan işliğin güneye bakan girişinin ön kısmındaki moloz taş blokları temizlenmiş ve önceden bir kısmı tahrip olmuş giriş açığı çıkarılmıştır. Alan içerisindeki taşınabilir taşlar dışarı çıkarılmış ve giriş kısmı düzenlenmiştir. Tek hacimli olan işlik içerisinde, biri büyük diğeri küçük, ön kısımları tahrip olmuş kaya oyma iki havuz bulunmaktadır. Havuzların iç yüzleri beyaz renkli harç ile sıvanmış olup sıvaların büyük çoğunluğu dökülmüştür. Büyük havuzdan küçük havuza açılan bir oluk bulunmaktadır. Burası muhtemelen üzüm ezmek için kullanılan bir şirahane olmalıdır.

Sonuç ve Değerlendirme:

Kapadokya Bölgesi'ni şekillendiren yoğun volkanik faaliyetler, bölgenin jeolojisini meydana getirmekle birlikte, antik çağlardan yakın geçmişe kadar bölge halkının mimari geleneğini de şekillendirmiştir. İgnimbirit türü kaya yapısının kolay kazılması suretiyle bölgede yaşam sürmüş eski uygarlıklar tarafından yüzlerce kaya oyma yerleşimi, kilise ve mezar gibi kayaya oyulmuş mimari yapılar oluşturulmuştur. Antik çağlardan kalan bu eski yapılar, yakın geçmişe kadar bölge halkı tarafından da ufak değişikliklerle ev, ağıl, depo gibi amaçlarla kullanılmıştır. Kaya oyma mekânlarda, yaz/kış ve gece/gündüz sıcaklık farklılıklarının az olması sebebiyle bu gelenek yakın geçmişe kadar devam ettirilerek evlerin altına, yanına ya da arkasına yeni kaya oyma mekânlar açılmış ve kiler olarak kullanılmıştır. Bölgede halen patates gibi ürünlerin depolanması amacıyla büyük hacimli kaya oyma depolar açılmaya devam edilmektedir. İgnimbirit dışında diğer volkanik kökenli olan andezit ve bazalt gibi kayalar da eski uygarlıklar tarafından mimari yapı taşı olarak kullanılmıştır. Çalışma konusu yer altı kaya oyma yerleşiminin, birden çok girişi, koridor ve tünellerle birbirine bağlanan, değişik fonksiyonlarda mekânları bulunmaktadır. Niğde bölgesi özelinde, Misli

Ovası ve çevresindeki ortalama 1300 m rakımlı volkanik arazide yaygın olarak görülen yer altı kaya oyma yerleşimlerinden rakım olarak oldukça yüksekte bulunması sebebiyle diğer yer altı kaya oyma yerleşmelerinden bulunduğu konum ve rakım açısından ayrılmaktadır. Yaylayolu yer altı kaya oyma yerleşimi, konum olarak güneyde Tyana Antik Kenti ve Toros (Taurus) Dağları, doğuda Misli (Misti/Misthi) Ovasının tamamı ve Erciyes (Argaios) Dağı, kuzey ve batıda ise Melendiz (Malandasa) Dağı doğu yamaçlarının bulunduğu bölgelere hakim bir noktada bulunmaktadır. Bu stratejik ve güvenli konumu sebebiyle yerleşmek ve saklanmak için tercih edilmiş olmalıdır. Yakın çevrede yer alan aynı döneme ait kale ve diğer kaya oyma yerleşimleri bu bölgenin, dönemdeki stratejik önemine işaret etmektedir. Bazı koridorların halen kapalı olması sebebiyle yerleşimin tam boyutları tespit edilememiştir. İleriki yıllarda yapılacak kazı ve temizlik çalışması sonrasında yerleşimin tam boyutları ortaya çıkarılabilecektir. Yapılan çalışma sonrası yer altı kaya oyma yerleşimi, Kayseri Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulunun 20.09.2022 tarih ve 6391 sayılı kararıyla I. derece arkeolojik sit alanı olarak tescil edilmiştir.

DİPNOTLAR

- 1-Bixio vd., 2012 s. 5.
- 2-Bixio vd., 2012 s. 5-27.
- 3-Beekman, 1966 s. 91-105.
- 4-Falay, 2019 s. 33-50.
- 5-<https://www.hittitemonuments.com/veliisa/index-t.htm> (erişim tarihi 15.09.2025)
- 6-Falay, 2019 s. 39.
- 7-Aydınbek, 1998 s. 62.
- 8-Bixio vd., 2012 s. 5-27.
- 9-Gülyaz, 1998 s. 516, 519, 520, 523.
- 10-Durukan, 2012 s. 29-31.
- 11-Bixio vd., 2012 s. 5-27.
- 12-Galanti, 1951 s. 6.
- 13-Rifat, 1998 s. 486
- 14-Ramsay, 1960 s. 324, 335.
- 15-Falay, 2019 s. 39-40.

Seçilmiş Kaynakça

Aydınbeğ, C. B. 1998, Ekolojik Ortamın İnsanın Kültürel Gelişimine Olan Etkileri ve Akdeniz Bölgesi Paleolitiği Açısından Değerlendirilmesi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Beekman, P. H., 1966, "The Pliocene and Quaternary Volcanism in the Hasandağ-Melendiz Dağ Region" MTA Bull. Vol. 66, s. 91-105.

Bixio R., vd., 2012, "Kapadokya, Bir Yer altı Yerleşim Bölgesi", I. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu (16-19 Kasım), Nevşehir Üniversitesi Yayınları, Ankara, s. 5-27.

Durukan M., 2012, Kapadokia'da Argaios Dağı Çevresinde Hellenistik-Roma Dönemi Mezarları ve Ölü Kültü, İstanbul.

Falay B., 2019, Kırsal Bir Yerleşmenin Ortaya Çıkışı ve Değişim Sürecinin Etnoarkeolojik Bir Yaklaşımla Araştırılması: Niğde-Murtaza Köyü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Galanti A., 1951, "Niğde-Bor Tarihi" İstanbul.

Gülyaz M., 1998, "Yer altında Dünyalar", Kapadokya, İstanbul, s. 512-525.

Ramsay M. W., 1960, "Küçük Asya'nın Tarihi Coğrafyası" (Çev: M Pektaş), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.

Rifat S., 1998, "Gezginlerin Kapadokyası", Kapadokya, İstanbul, s. 482-511.